

Boekbespreking

Digenis Akritis. Een Byzantijns liefdesepos. Vertaling Willem J. Aerts. Groningen: Ta Grammata: 2016. 270 pp. ISBN/EAN: 978 90 819 3708 5.

Kort voor zijn overlijden, op 91-jarige leeftijd, in februari 2017, heeft Wim Aerts, emeritus byzantinoloog aan de Rijksuniversiteit Groningen, nog deze vertaling kunnen uitgeven van een werk dat hem na aan het hart lag: de anonieme tekst over Digenis Akritis, die volledig in de vergetelheid was geraakt toen er naar het einde van de 19de eeuw toe zes verschillende handschriften ontdekt en gepubliceerd werden, uit verschillende periodes en met sterk uiteenlopende lengte en uitvoering. Deze tekst is volstrekt *sui generis*, zoals door Mieke Penninck in haar Gentse proefschrift *Een analyse van de Grottaferrata Digenis Akritis in vergelijking met drie modellen* (2007) aangetoond is¹: hij bevat nl. zowel kenmerken van het epos als van de Griekse roman van de oudheid en van het heiligenleven. Het is dan ook een fascinerende tekst, waarvan de relatie tot de zgn. Komnenenromans, de vier romans die in de 12de eeuw aan het hof van de Komnenenkeizers in Konstantinopel geschreven zijn in aanknopning aan de romans van de oudheid, nog altijd onduidelijk is. Alleszins zijn die vier romans in het Oudgrieks geschreven, terwijl de handschriften van de Digenistekst in verschillend gedoseerde mengvormen van Oudgrieks en middeleeuws Griekse volkstaal gesteld zijn. Op grond daarvan wordt deze tekst vaak als het begin van de Nieuwgriekse literatuur beschouwd.

De versie die hier vertaald wordt, is die van het handschrift dat in 1879 werd ontdekt in de bibliotheek van het Grottaferrata klooster bij Rome. Het is de versie met de meest archaïserende taal, die met zijn *ekphraseis* en zijn ontleningen aan vooral de roman van Achilleus Tatios ook het meest aanleunt bij de Komnenenromans. In feite is de Digenisroman het voorwerp van een bijwijlen bitsige filologische discussie, waarbij zowel deze Grottaferrataversie als haar rivaal van de koninklijke Spaanse bibliotheek van het Escorial, met haar meestal – maar niet altijd – volksere taal en haar brutalere mentaliteit, overtuigde, zoniet fanatieke aanhangers heeft. Maar de keuze bij deze vertaling was vooral bepaald door een pragmatische factor, nl. dat alleen de versie

¹ De samenvatting van dit proefschrift (“Digenis Akritis: een tekst, een held”, in *Tetradio. Tijdschrift van het Griekenlandcentrum* 17 (2008): 89-108) vormt, naast de eigen artikels van de vertaler en de bundel uitgegeven door R. Beaton (*Digenes Akrites: New approaches to Byzantine poetry* 1993), de beknopte literatuurlijst die bij deze vertaling gevoegd is.

van Grottaferrata gemakkelijk toegankelijk was – in de uitgave met Engelse vertaling van de Oxfordse byzantinoloog en neohellenist John Mavrogordato uit 1956 – in de tijd dat Aerts college gaf over deze tekst en daarbij reeds gedeeltelijk vertalingen produceerde. Bovendien had Mavrogordato gerieflijk de enkele lacunes in deze versie aangevuld uit de andere versies, die immers op een compilatie van een met het Groffaferratahandschrift nauw verwante versie met die van het Escorial teruggaan. Op die manier bood Mavrogordato het volledige verhaal.

Een probleem daarbij is wel dat de recentere uitgave van Elizabeth Jeffreys ook beter is dan die van Mavrogordato. Van haar uitgave is gebruik gemaakt bij een aantal tekstverbeteringen, maar doordat stukken van de vertaling lang geleden tot stand zijn gekomen, kan het gebeuren dat de vertaling niet meer helemaal beantwoordt aan de Griekse tekst. Zo las Mavrogordato in VII 86 bij de beschrijving van de mozaïeken in het paleis dat Digenis laat bouwen, nog de tekst die het manuscript G geeft, nl. τὸ κάλλος Ἀγαμέμνονος, φυγὴν τὴν ὀλεθρίαν (*to kallos Agamemnonos, fugèn tèn olethrian*), wat hij ook consequent vertaalde als “Agamemnon the fair, the baleful flight”. Maar Kalonaros, Trapp en Jeffreys volgen allen de conjectuur van Henri Grégoire, σφαγὴν τὴν ὀλεθρίαν (*sfagèn tèn olethrian*), wat om verschillende redenen een plausibeler lezing is.² Jeffreys vertaalt dan ook “the beauty of Agamemnon, the deadly slaughter”. Hier wordt in de Griekse tekst enerzijds Grégoire’s emendatie gevolgd, en dus σφαγὴν gelezen (wat ook in de “Aantekeningen bij de Griekse tekst” aangestipt wordt), maar in het Nederlands wordt wel φυγὴν vertaald (“het schandelijke vluchten”), een spijtige inconsequentie.³

De tekst is gesteld in de zgn. *politikos stichos*, het vijftienlettergrepige, populaire vers van de Byzantijnse metrische literatuur vanaf deze periode. Aerts heeft de keuze gemaakt dit verstype systematisch na te volgen, wat van deze vertaling een huzarenstukje maakt. Het spreekt voor zich dat dit soms tot een erg kunstmatige (ik had bijna *kunstmaat’ge* geschreven!) taal leidt, vol syncopes (zoals in “d’Heil’ge Geest”: IV, 578) en archaïsmen van het type “terstond bestegen zij hun ros” (I 86) of “hij trad dus in het slaapvertrek” (II 113). Uiteindelijk is zo’n mengtaal echter juist een getrouwe weergave van het origineel, waar voor het eerst geprobeerd wordt een taal te schrijven die naast vormen en woorden die aan de oude norm beantwoorden ook contem-

² Cf. de interessante discussie van deze passage in Barry Baldwin (1988) “The Description of Agamemnon in Digenes Akrites”, in: *BMGs* 12, 279-81, p. 280-1.

³ Dezelfde inconsequentie is merkwaardigerwijze ook te vinden in de uitgave met Italiaanse vertaling van Paolo Odorico, *Digenis Akritas. Poema anonimo bizantino* (1995), p. 197.

poraine elementen bevat. Het belangrijkste is hoe dan ook dat de vertaling ondanks dit keurslijf toch helemaal beantwoordt aan het origineel, zonder dat er iets verloren gaat of toegevoegd wordt. De Nederlandstalige lezer heeft hiermee een uitstekend instrument in handen om zich een idee te vormen van deze merkwaardige Byzantijnse tekst.

Gunnar De Boel